

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה

"בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו" (שמות י', א')

פרשת 'בא' פותחת בפסוק: **"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פְּרֹעֹה, כִּי אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת לְבוֹ וְאֶת לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן שְׂתִי אֶתְנִי אֶלָּה בְּקִרְבּוֹ"**.
הערה בטעמי המקרא - על פי **טעמי המקרא**, במשפט - **'בא אל פרעה'**, במילה **'בא'** יש טעם **אתנחתא**, שמחלק את המשפט לשני חלקים: **'בא' ובנפרד 'אל פרעה'** ומדוע אין לקרא ברצף - **'בא אל פרעה'**. ונראה להסביר, שאם קוראים ברצף, מתקבל הרושם שה' ח"ו נמצא אצל פרעה, ואומר למשה שיבוא אל פרעה. ולכן יש לקרא **'בא' בנפרד**, כאילו ה' אומר לו בא ביחד כי אני אבוא אתך, ולאן? - יאל פרעה!

שאלה מרכזית

נדון במשמעות במילה - **'כי'** שבפסוק זה. המילה **'כי'** באה כאן, בפשטות, כדי לתת הסבר, מדוע משה מתבקש לבא אל פרעה - **'כי אני הכבדתי את לבו'**. וקצת קשה, מהו ההסבר, האם בגלל שה' הכביד את לב פרעה לכן הוא צריך לבא אל פרעה? הרי להיפך, אם ה' ממילא הכביד את לבו, אז אין טעם ללכת אליו, כי ממילא לא יקשיב לדבריו? וה' צריך להביא עליו את המכות, בכדי שילמד לדעת שה' הוא האלוקים, ואין כל צורך לבוא אל פרעה. וכן שואלים פרשנים נוספים, ונביא את לשונו של בעל **'בית יצחק' (ר' יצחק רייטבורד)**: **"וצריכין להבין הטעם של כי אני הכבדתי את לבו דלכאורה אין לו שחר כלל... אחרי שאמר לו השם יתעלה, כי אני הכבדתי את לבו, שלא ישמע אליך, אם כן למה משלחו בחנם"**.

'רש"י' אומר: **"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פְּרֹעֹה. וְהִתְרַהּ בּוֹ"**. ולכאורה, אין בדבריו תשובה לשאלתנו, כי הוא רק מסביר את מטרת השליחות, להתרות בפרעה, אך אינו מסביר את הקשר בין השליחות אל פרעה לבין ההסבר שה' הכביד את לבו.

בעל **'שפתי חכמים'** כן מנסה להסביר את השאלה ומביא מדברי בעל **'נחלת יעקב'**, ובגלל שיש קצת קושי בהבנת דבריו אביאם במלואם: **"והכי קאמר ה' יתברך למשה, שאע"פ שכבר הודה ואמר חטאתי הפעם, ואפילו הכי לא שלח את בני ישראל, א"כ פשיטא דלא תהני התראה, ועל זה נותן טעם כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו דצריך ההתראה משום עבדיו, דעד עתה לא הכבידו את לבבם. והא דלא הכביד את לבבם קודם לזה היינו משום דעכשיו נאמר הירא דבר ה' הניס וגו', ולולא שהכביד גם לב עבדיו היו מפצירין בו לשלוח את בני ישראל, לפיכך הכביד גם לב עבדיו למען שתי אותותי. ואע"ג שאמרו שלח את האנשים וגו', הא לא היתה תשובתם שלימה, שהרי לא אמרו רק שישלח האנשים, וכמו שאמר פרעה לכו נא הגברים, ועיין שם באריכות"**.

כוונתו לומר, שה' אמר למשה, שפרעה כבר הודה במכה הקודמת, שה' הוא הצדיק, ובכל זאת לא שלח את בני ישראל, ואם כן לא תועיל התראה נוספת לפרעה, וזאת בגלל שה' הכביד את לבו. אז מדוע הוא שולח אותה להתרות בו? ונראה, שמחלק את המשך הפסוק לשני חלקים: בחלק הראשון אומר ה': **"כי אני הכבדתי את לבו"** וזה מסביר למה לא תעזור התראה לפרעה, כי ה' הכביד את לבו. והחלק השני: **"וְאֶת לֵב עֲבָדָיו"**, מסביר, שמה צריך עכשיו לבא ולהתרות בעבדיו, כי עד עכשיו ה' לא הכביד את לבם, כי במכת ברד נאמר: **"הירא את דבר ה' מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים"** (ט', כ'). ואם ה' לא היה מכביד עכשיו גם את לבם, היו צריכים להפציר בפרעה לשלוח את ישראל, אך הם לא עשו זאת בגלל שה' עכשיו הכביד גם את לבם, והסיבה - **'למען שתי אתני אלה בקרבו'**.

קשה להבין את הסבר **'שפתי חכמים'**, כי אם ההתראה מתייחסת רק לעבדי פרעה, אז שוב, מה תועיל ההתראה של משה, הרי ה' הכביד עכשיו גם את ליבם. כמו כן, הרי הוא מסביר את **'רש"י'**, והרי **'רש"י'** אומר - **'והתרה בו'**, משמע **'בפרעה'**, ורש"י כלל לא מזכיר את **'עבדיו'**:

בעל **'שפתי חכמים'** ממליץ - **'ועיין שם באריכות'**, נביא את דברי בעל **'נחלת יעקב'** ונראה שבעצם אומר הסבר אחר: **"ולכן נראה דהנה התראה שייך לאדם שהוא בעל בחירה, ולמי שאינו בעל בחירה לא שייך התראה, ולפי"ז קשה בשלמא בכל המכות שחזק לבו מעצמו היה צריך התראה, וכן במכת ברד אף שכבר חזק לבו מהשיי"מ הוצרך התראה בשביל שהיה צריך לומר לו (ט', י"ט) 'שלח העז מקנך', כדי שישאר להם מקנה להנך שהיו יראים מה'... אבל בארבה שלא הזהירו בשום דבר, וגם לא היו בעלי בחירה משום שה' הקשה לבם, קשה למה היה צריך התראה. ולתרוץ זה, נראה הטעם של התראה הוא משום דכשבא ארבה ושאר צרות בעולם על העולם יכולין לתלות במקרה, אבל כשבא נביא וקובע זמן על ביאת צרה זו, ממילא כשבא אח"כ בשיעור ובזמן שקבע הנביא נתאמת הדבר כי ה' דיבר"**.

ומשמע מדבריו, שמסביר היטב למה משה צריך להתרות בפרעה, בכדי שידע שהמכה לא באה במקרה אלא בצורה מכוונת מאת ה', אך לכאורה גם בדבריו אין הסבר, לדברי הפסוק שמשה צריך לבוא אל פרעה כי ה' הכביד את לבו. ואדרבא, הוא בעצמו טוען שאם ה' הכביד את לבו אז אין טעם לבא ולהתרות בו. בסוף דבריו מביא פירוש **'אבן עזרא'** לפסוק: **"ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא"** (י"ג, י"ז), ומסביר שמשמעות המילה **'כי'** היא - **'אף על פי'**. ומסביר כאן, שה' אומר למשה שיבוא אל פרעה **'ויתרה בו, אף על פי'** שהוא הכביד את לבו, וזאת - **'למען שתי אותותי אלה בקרבו, ולמען תספר באזני בנך ובן בנך אשר התעללתי במצרים... וידעתם כי אני ה'"**.

אמנם **'אבן עזרא'** מביא שם את הפירוש הזה בשם **'ר' משה'**, אך הוא עצמו אומר שם שאין צורך לפרש כך את פירוש המילה - **'כי'**, אלא בפירוש הרגיל שה' לא נחם דרך ארץ פלשתים כי המקום קרוב למצרים ובראותם מלחמה ירצו לחזור למצרים, ומביא ממספר מקומות אחרים שבהם מופיעה מילה זו במובן של - **'אף על פי'**, ובעל **'נחלת יעקב'** מעדיף להשתמש במובן זה גם כאן.

אך **'אבן עזרא'** עצמו אינו מסביר כאן במובן של - **'אף על פי'**, אלא שה' אומר למשה שיבא אל פרעה, ושלא ישתומם על כך שפרעה חזק כל כך את לבו למרות המכות, כי ה' חזק את לבו, כי היה מקום שליבו יתרכך בבוא מכת הארבה, לכן ה' היה צריך לחזק את לבו, ושלא ישלח את ישראל, בכדי שיוכל להוסיף ולהביא עליו את המכות.

ה'חתי"ס' בספר **'תורת משה'** מסביר, שהיתה יכולה להיות לפרעה קושיה עצומה, שאם הקב"ה רוצה שיצאו בני ישראל לחירות למה עדיין ה' לא שלח אותם, וכי חלילה לא יוכל הקב"ה לבצע מעשהו על ידי מכות שכבר נתן. ועוד יחשוב שהקב"ה יכול לתת בלבו שישלח את לבו אז אין טעם לבא ולהתרות בו. בסוף דבריו מביא פירוש **'אבן עזרא'** לפסוק: **"ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא"** (י"ג, י"ז), ומסביר שמשמעות המילה **'כי'** היא - **'אף על פי'**. ומסביר כאן, שה' אומר למשה שיבוא אל פרעה **'ויתרה בו, אף על פי'** שהוא הכביד את לבו, וזאת - **'למען שתי אותותי אלה בקרבו'** שיקבל ענשו, ולמען תספר באזני בנך ובן בנך אשר התעללתי במצרים.

חלק מהפרשנים מפרשים, שה' מסביר למשה מדוע דווקא כאן הוא מודיע לו שהוא הכביד את לב פרעה. כגון **'רמב"ן'** שאומר, שדווקא עכשיו הכביד את לבם לאחר שפחדו ממנו במכת הברד והתוודו על עוונם, ועשה זאת למען שיוכל להביא עליהם גם את המכות הבאות, שידעו מצרים את גבורתו, ובכדי שישפר לדורות הבאים את כח מעשיו. או כדברי **'רשב"ם'** שלאחר מכת ברד שפרעה הודה פרעה שה' הצדיק והוא ועמו הרשעים, ובכל זאת ויוסף לחטא, היה ה' צריך להסביר למשה שזה נבע מכך שהוא הכביד את לבו.

אך הסברים אלו שמסבירים מדוע דווקא עכשיו ה' מודיע למשה שהוא הכביד את לבם, אינם מסבירים את המילה 'כי' שבאה להסביר מדוע משה צריך לבא כעת לפרעה. ולדבריהם המילה 'כי' כמילת הסבר היתה צריכה להופיע לאחר המשפט - 'הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו' שבביל להסביר מדוע עכשיו ה' הכביד את לבם.

רעיון מרכזי

נראה שאפשר גם להסביר את הדברים על פי דברי 'רמב"ם' (הל' תשובה פ"ו ה"ג) : "ולמה היה שולח לו ביד משה ואומר שלח ועשה תשובה, וכבר אמר לו הקב"ה אין אתה משלח, שנאמר ואתה ועבדיך ידעתי וגוי' ואולם בעבור זאת העמדתיך. **כדי להודיע לבאי עולם שבזמן שמונע הקב"ה התשובה לחוטא אינו יכול לשוב**, אלא ימות ברשעו שעשה בתחילה ברצונו".

נראה להסביר את רעיונו של 'רמב"ם', שה' רצה להראות לפרעה שיש בידו למנע ממנו את הבחירה החופשית, וזה יוכיח לפרעה, שה' שולט על מחשבותיו ובחירותיו, והוא אינו ברשות עצמו. ואת זאת עשה ה' ע"י שמצד אחד הוא הכביד את לבו, ומצד שני שולח את משה לדרוש ממנו לחזור בתשובה ולשלוח את העם, ומביא עליו כל פעם מכה חדשה. ומרוב מכות קשות, פרעה יחליט לשלוח את העם, ואז ייווכח שבפועל אינו יכול לשלחם למרות רצונו, וכאילו יש איזה כח עליון ששולט בו, ומונע ממנו לממש את בחירתו החופשית.

אך אם משה לא היה בא להתרות בפרעה, אז פרעה לא היה מעלה במחשבתו לשלוח את העם, ולא היה מקשר בהכרח את המכות לענין שליחת העם, ופרעה לא היה יכול להיות מודע לכך שה' שלל ממנו את הבחירה החופשית. וגם אם משה היה מתרה בו, ופרעה לא היה רוצה לשלוח, היה יכול לחשוב שהוא מבחירתו החופשית אינו רוצה לשלוח, ולא בגלל שה' מנע ממנו את הבחירה החופשית. אלא רק במצב כזה **שמשה מתרה**, וגם **מביא עליו מכות קשות**, ופרעה מחליט בעקבותיהם כן לשלוח את העם, ובכל זאת ה' הכביד את ליבו, ופרעה מרגיש שאין לו שליטה על החלטותיו, ויש כח אחר שמונע מבעדו לשלוח, רק במצב כזה הוא ידע שאין לו בחירה חופשית.

ונסביר את הפסוק בשלימות, שהקב"ה אומר למשה בא אל פרעה **והתרה בו**, והסיבה לכך היא : **"כי אני הכבדתי את לבו"**. וה' רוצה שפרעה ידע מזה, שה' הוא שהכביד את ליבו, ולא מאפשר לו לשלח את העם גם אם ירצה, ופרעה יראה שאין לו בחירה חופשית.

ענין ב' - "למען שתי אתתי אלה בקרבן"

שאלה מרכזית מדוע התורה משתמשת כאן בפועל הנדיר - 'שתי'?

'רש"י' מפרש : 'שתי - שימי, שאשית אני'. וא"כ, צריך להבין מדוע התורה לא השתמשה כאן בפועל הרגיל, ומדוע אמרה - 'שתי' ולא אמרה - 'שמי'?

בעל '**שפתי חכמים**' מפרש ש'רש"י' פירש את המילה 'שתי' מלשון '**שימה**', בכדי שלא נחשוב שהפירוש המילה היא מלשון '**יסוד**' כמו - 'כי השתות יהרסון' (תהלים יא, ג), ושלא נפרש מלשון מלחמה כמו - 'שות שתו השערה' (ישעיה כב, ז). אך הוא אינו מסביר למה התורה לא משתמשת בלשון היותר רגילה - 'שימה'.

רעיון מרכזי

בשביל לענות על שאלה זו יש לבדוק מתי התורה משתמשת בפועל זה ומתי במשנהו. בפעם הראשונה בתורה מופיע הפועל הזה בפסוק : **"ואיבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב"** (בראשית ג', ט"ו), ומדוע לא נאמר - 'ואיבה אשים'?

ונראה, שנוכל להסביר זאת על פי הפעם השנייה שבה מופיע הפועל הזה בפסוק : **"וידע אדם עוד את אשתו ותלד בן ותקרא את שמו שת, כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין"** (בראשית ד', כ"ה). ויש לשאול : **א. כאשר נולד לאדם ילד, תמיד יופיע הפועל 'נתן', ה' נתון ילד, ה' לא שם ילד. וכמו שכתוב בפסוק : "וברכתי אתה וגם נתתי ממנה לך בן וברכתיה והיתה לגוים מלכי עמים ממנה יהיו"** (בראשית י"ז, ט"ז), וכן בעוד מקומות. וא"כ מדוע כאן מופיע הפועל 'שת' ולא 'נתן'? **ב. למה התורה משתמשת בפועל הנדיר 'שת' ולא בצורה הרגילה שלו - 'שם'?**

'חזקוני' מסביר את הפועל 'שת' : **"ש - שממנו נשתת העולם, לשון 'וישת עליהם תבל', והראשונים שבאו מקין הלכו לאיבוד"**. כלומר, שהבן 'שת' היה היסוד של העולם, כי כל אלו שנוולדו מקין מתו.

ועל פי זה יתורצו השאלות : **א. אכן, היה צריך לכתוב 'נתן', אך כאן יש עדיפות לפועל 'שת', כי הוא מבטא שהוא היה היסוד של העולם. ב. ולפי זה גם ברור, מדוע התורה לא משתמשת בפועל 'שם', כי בלידת ילד, אף פעם התורה לא משתמשת בפועל 'שם' אלא בפועל 'נתן', אך כאן בגלל הסיבה המיוחדת העדיפה התורה את הפועל 'שת'.**

ועל פי זה, נוכל לומר שגם בפסוק הקודם לגבי : **"איבה אשית", מופיע הפועל 'אשית' ולא 'אשים', כי כאן ה' השתית את האיבה העולמית בין הנחש לאדם.**

ולפי זה נסביר גם אצלנו, שהקב"ה מביא את המכות הללו על פרעה, לא רק לצורך זמני שישלח את בני ישראל מארצו, אלא לצורך תמידי, ולבסוף את האמונה הנצחית בה' שהוא השולט על כל העולם ולכן משתמש בפועל - 'שתי' כי האותות הללו הם **הבסיס והיסוד** לאמונה בה', ואומר : **"למען שתי אתתי אלה בקרבן"**, לא רק שיהיו עליו או בו אלא - **'בקרבן' בתוך לבו**, שהאמונה הזו תהיה בו לעד. וכמו שמפורט לגבי ישראל : **"ולמען תקספך באזני בנך וכן בנך את אֶשֶׁר התעללתי במצרים וְאֶת אתתי אֶשֶׁר שְׁמַתִּי בָם, וידעתם כי אני ה'", שהידיעה 'כי אני ה' תהיה בם לעולם.**

ויש לשאול, אם כן מדוע בסוף פסוק ב' נאמר : **"וְאֵת אתתי אשר שְׁמַתִּי בָם"** בלשון 'שימה'? ונוכל להסביר שפסוק א' מדבר על המכות שמביא ה' על פרעה, וזה בשביל שיהיו היסוד לאמונתו בה', אך פסוק ב' אומר שיש לספר בעתיד לבנים ולבני הבנים על ההתעללות של ה' שהיתה בעבר במצרים ועל האותות שה' שם בם, והאותות עצמם לא היו תמידיים אלא זמניים, לכן נאמר בלשון - **'שמתתי' שמבטא דבר זמני.**

המצב במדינה - אנו מקדישים את כל השיעורים לע"נ הנרצחים והחללים, לרפואת כל הפצועים, להחזרת כל החטופים, ולהצלחת צה"ל וכל עם ישראל, בעזרת ה' תשועת ה' כהרף עין. ביחד ננצח.

לעילוי נשמת - הגיליונות והלימוד מוקדשים לע"נ לומדי הכולל : ר' משה חיים בן שרגא פייבל הלוי שוורץ ז"ל. ר' אברהם הכהן בן חנוס ז"ל. ולעילוי נשמות - 'חללי נצר אחרון' שמטעם ארגון - 'עמיתים'.

עברנו ללמוד בבית הכנסת 'קהל חסידים'. ניתן להלטרף גם לרך הזוס, וגם לרך הטלפון, לפרטים נא לפנות למייל למטה. שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת עירובין. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לתגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net